

UN DOCUMENT DE L'ANY DE LA PESTA NEGRA DATAT A L'ESPLUGA DE FRANCOLI

I. INTRODUCCIÓ

Aquesta breu comunicació ens permet donar com a cert un punt de la vida de Sanç López de Ayerbe, arquebisbe de Tarragona, qui segons en Pons Icart,¹ durant els mesos que l'epidèmia assolà la capital, va abandonar Tarragona i es va refugiar a la zona de la Conca de Barberà, concretament al lloc de l'Espluga de Francolí i al monestir de Santa Maria de Poblet.²

L'Espluga, poc abans de l'arribada de l'arquebisbe, havia quedat sense sacerdot ja que en Pascasi de Bayo, rector de la parròquia, morí durant el mes de maig.³

Sanç López de Ayerbe, en arribar-hi, va escriure al papa suplicant-li la provisió de l'església en la persona de Bernat de

1. *El archiepiscopologio de Luis Pons de Icart* (ed. J. Sánchez Real), Tarragona, 1954.

2. M. MARI, *Archiepiscopologium*, inèdit, Arxiu Arxidiocesà de Tarragona. A la pàg. 230 llegim «... por causa deste contagio, con toda su casa y familia, se retiró a la villa de Espluga de Francolí que está vezina al Real Monasterio de Poblet donde estuvo hasta que la borrasca del contagio hubo pasado en la ciudad».

3. Vegeu el doc. de l'apèndix i J. TRENCHS, *La archidiócesis de Tarragona y la peste negra: los cargos de la catedral*, «VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón» (Valencia, 1969) II, I, pàgs. 45-64 i concretament, la pàg. 51.

Montells, capellà, comensal i servidor seu, qui l'acompanyava durant l'exili de Tarragona.⁴ Climent VI, poc després, atenenent les peticions del nostre prelat, accedí a fer-li aquest favor.⁵

II. LA SÚPLICA DE L'ARQUEBISBE I EL «FIAT» DEL PAPA

La súplica, redactada a l'Espluga de Francolí, fou cursada a la Santa Seu per un nunci de l'arquebisbe i és un dels pocs exemplars que es registraren en els llibres de súplices amb la data d'expedició original junt amb la del «fiat» papal.⁶

Louis Carolus Barré ha estudiat recentment aquest tipus de súplices⁷ a les que dona el nom de «suppliques présentées en forme de lettres et enregistrées avec la date de son expedition».⁸ Les seves conclusions són vàlides per al nostre exemplar i per això no insistirem en les seves característiques.

Hem de recordar, però, per als no pràctics en diplomàtica pontificia, quines foren les classes de súplices registrades:

a) les presentades i compilades «in forma curie». És a dir, les súplices corrents, les quals una vegada presentades a Avinyó, s'escrivien de nou adoptant el formulari pontifici i sols portant la data de concessió del benefici o gràcia junt al «fiat».

4. Apèndix, doc. 1.

5. Arxiu Secret Vaticà, Registre Vaticà 180, fol. 272 r. iv., litt. 578.

6. Sobre les súplices vegeu B. KATTERBACH, *Specimina supplicationum ex registris vaticanis*, Città del Vaticano, 1927; IBID., *Inventario dei registri delle suppliche*, Roma, 1932; IBID., *Päpstliche Suppliken mit der Klausel der sola signatura*, «Römische Quartalschrift» 31 (1924) pàgs. 185-196; P. KHER, *Bemerkungen zu den päpstlichen Supplikregistern des 14. Jahrhunderts*, «Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung» VIII (1887) pàgs. 84-102; i F. BARTOLONI, *Suppliche pontificie dei secoli XIII e XIV*, «Bulletino dell'Istituto storico Italiano per il Medioevo e Archivio Muratoriano» LXVII (1955) pàgs. 1-187.

7. LOUIS CAROLUS BARRE, *Suppliques exceptionnellement présentées en forme de lettres et enregistrées avec la date de leur expédition au temps de Clément VI, Innocent VI et Urbain V*, «Annali della Scuola Speciale per archivisti e Bibliotecari dell'Università de Roma» XI (1971), pàgs. 53-63.

8. Ibid., pàg. 54, nº 3.

b) les que el requiridor demanava que la gràcia li fos atorgada de «*motu proprio*», començant la súplica amb aquestes paraules, i

c) les registrades en forma de *cartes*. És a dir, el document es copiava en el registre tal com fou expedit en el lloc d'origen, amb la data de partida i amb les validacions de l'escrivania o sense.

Com veiem, la nostra súplica entra dins el tercer grup. Aquests tipus de documents es troben reglamentats en les *Regles de Cancellaria* de Joan XXII. El papa escriví:

«Item ordinavit quod in litteris gratiois nulla prorsus de alicuius supplicationis pro alio nisi de cardinalium, regum et reginarum instantia mentio habeatur, nisi forsan prelatatus vel capitulum ad quorum collationem spectaret beneficium, per patentes litteras supplicarent.

Ipsius regule exceptio extenditur ad diocesanum et ad capitulum ecclesie in qua beneficium huiusmodi existit, etiamsi beneficium ipsum ad ipsorum collationem non pertinet, ac etiam ad abbatem et conventum, si beneficium fuerit in monasterio; idem etiam ad quemcumque alium collatorem vel patronum, et non attendatur si per litteras patentes vel aliam supplicationem supplicatur.»⁹

La importància del grup és manifesta, ja que per ell podem saber l'espai de temps que transcorria entre l'escriptura de la súplica original i la concessió del «fiat»¹⁰ i el document pontifici posterior.¹¹

En el cas que ens ocupa, la súplica fou escrita a l'Espluga de Francolí el 24 de juliol de 1348 i la concessió papal, és a dir, el «fiat» i la butlla de provisió, són del 10 de setembre. Així, doncs, de l'escriptura a l'atorgació del benefici passà un mes i

9. E. von OTTENTHAL, *Regulae cancellariae apostolicae. Die päpstlichen Kanzleiregeln von Johannes XXIII bis Nicolaus V*, Innsbruck, 1888, pàg. 1 paràgraf 2; Cf. CAROLUS BARRE, *ob. cit.*, pàg. 58.

10. La data del «fiat» correspon a la de la lectura de l'original al papa pel referendari encarregat d'ella, o sigui en el moment en què el papa aprova la concessió.

11. La data del document pontifical de provisió (butlla) correspon al moment en què el papa posa el «fiat» a la súplica. Cr. el doc. de l'apèndix amb la seva butlla de provisió.

disset dies. Espai en el qual el document viatjà de l'Espluga a Avinyó, fou presentat a l'ofici de les súpriques i llegit al papa pel protonotari, que era aleshores l'arquebisbe de Saragossa, Guillaume de Aigrifeuille.¹²

III. LA PESTA DEL 1348 I L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

No sabem si Pascasi de Bayo morí o no a conseqüència de l'epidèmia. Tampoc sabem quines foren les seves conseqüències a l'Espluga ja que als registres notariais del sacerdot, com a notari del lloc, falta tot el que fa referència a aquest any.¹³ Sols sabem que l'arquebisbe l'any 1351 concedí als habitants certes franquícies per a construir uns ponts sobre el riu Francolí pel que «de tempore mortalitatis debitur in dicto loco».¹⁴ És a dir, gratificant-los l'ajuda rebuda.

Creiem que les conseqüències de la pesta a la població foren mínimes i que això explica el que s'hi refugiés l'arquebisbe i el seu seguici¹⁵ deixant a Tarragona sense preveres, en la qual ciutat no es trobava «capellà ni frare que volgués administrar los segraments als ferits».¹⁶

JOSEP TRENCHS ODENA *

12. J. TRENCHS, *La diócesis de Zaragoza y la peste de 1348*, «Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita» (en prensa).

13. J. TRENCHS, *La archidiócesis*, pàg. 51.

14. Arxiu Arxidocesà de Tarragona, *Registro Negotiatum*, VI, fol. 246 r. v. +

15. J. TRENCHS, *La archidiócesis*, pàgs. 49-50.

16. J. BLANCH, *Arxiepiscopologi de la Santa Esglesia Metropolitana i primada de Tarragona*, Agrupació de Bibliòfils de Tarragona, 1951, vol. II, pàg. 43.; PONS DE ICART, pàg. 136, escriví «Hagué jornada que moriren CCVI persones. Y per aquestes morts, que foren generals, era forsat per cementiri y places sense creus, ni capellans...».

APÈNDIX

1348 juliol 24, L'Espluga de Francolí y 1348 setembre 10, Avinyó.

Sanç López de Ayerbe, arquebisbe de Tarragona, suplica a Climent VI que atorgui l'església de L'Espluga a Bernat de Montells. El papa aprova la concessió.

Arxiu Secret Vaticà, Súpliques, vol. 17, fol. 231v.

Significat Sanctitati vestra devotus filius et humilis orator vester frater Cancius, archiepiscopus Terraconensis, quod pridem vacante ecclesia parrochiali Spelunce de Francolino, diocesis Terraconensis, per mortem Paschasis de Bayo, immediati rectoris eiusdem cuius fructus, redditus et proventus summam centum librarum parvorum turonensium iuxta taxatione antique decime non excedunt ad collationem et cetera archiepiscopi Terraconensis pertinente dictam ecclesiam discreto Bernardo de Montellis, capellano comensali et cubiculario suo dilecto ac rectori ecclesie de Premiano, diocesis Barchinosis cuius fructus et cetera summam LX libras secundum taxatione decime atingere dinoscitur, de cuius vita, conversatione, litterarum scientia morumque honestate laudabile potest Sanctitati vestre testimonio perhibere tamquam bene merito consulint et de ipsa per suum birretum investivit ac eundem Bernardum in possessionem eiusdem ecclesie induci fecit. Cum autem idem Bernardus formidet ipsam ecclesiam esse apud Sedem Apostolicam reservatum, idcirco ad servandam ipsius conscientiam et ponendum factum suum etiam in securo eidem sanctitati vestra supplicat predictus archiepiscopus quatenus ipsi Bernardos de predicta ecclesia dignemini providere. Aut quicquid per ipsum archiepiscopum in premissis et circa ae factum extitit auctoritate apostolica confirmatus, non obstante quod idem Bernardus simplex beneficium sine cura altaris Apostolorum Simonis et Iude in ecclesia Barchinonense noscitur obtinere cuius redditus et proventus summam XV libras parvorum barchinonensis non excedunt super quo dignetur sanctitatis vestre dispensare ut dictum beneficium una cum dicta ecclesia valeat retinere et cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis etcetera.

Almam vestram personam conservet altissimus ecclesie sue sancte per tempora longiora.

Scriptum in loco Spelunce de Francolino IX kalendas augusti anno Domini millesimo CCCmo XLo octavo.

Fiat. R.

Item supplicat quod sine alia transeat lectione.

Fiat. R.

Datum Avinione, III kalendas septembris, anno septimo.

T[arraconensis diocesis] **al marge esquerre.**